

**HUQUQBUZARLIKLAR PROFILAKTIKASIDA EKOLOGIYA VA ATROF-
MUHITNI MUHOFAZA QILISH DAVLAT QO‘MITASI ORGANLARINING
FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH**

Ilmiy rahbar:

*O‘zbekiston Respublikasi IIV Jamoat xavfsizligi departamenti
Huquqbuzarliklar profilaktikasi xizmati Tahlil bo‘lim boshlig‘i, mayor*

B.B.Bayjanov

Maqola muallifi:

O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi Akademiyasi

3-o‘quv kursi 327-guruh kursanti

Ochilov Jamshid Xurshid o‘g‘li

Annotatsiya: Ushbu maqolada ekologik huquqbuzarliklar profilaktikasida Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo‘mitasi organlarining o‘rni, ularning vakolatlari, mavjud muammolari va faoliyatini takomillashtirish yo‘nalishlari chuqur tahlil qilingan. Maqolada ekologik xavfsizlikni ta‘minlash, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, atrof-muhitni muhofaza qilish hamda huquqbuzarliklarning oldini olish borasida amalga oshirilayotgan islohotlarning ahamiyati yoritilgan.

Shuningdek, huquqbuzarliklar profilaktikasining samaradorligini oshirish maqsadida raqamli nazorat tizimlarini joriy etish, ekologik ma‘lumotlar bazasini shakllantirish, jamoatchilik ishtirokini kengaytirish va aholining ekologik madaniyatini oshirish zarurligi asoslab berilgan. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, ekologik sohada faoliyat yurituvchi davlat organlari faoliyatini takomillashtirish O‘zbekiston Respublikasining ekologik xavfsizligi, barqaror rivojlanishi va fuqarolarning sog‘lom turmush tarzini ta‘minlashda muhim o‘rin tutishi qayd etilgan.

Kalit so‘zlar: huquqbuzarliklar profilaktikasi, ekologik xavfsizlik, atrof muhitni muhofaza qilish, davlat qo‘mitasi, ekologik nazorat, jamoatchilik ishtiroki, raqamli tizim, muhofaza qilish, yo‘nalishlar.

Аннотация: В данной статье подробно проанализирована роль органов Государственного комитета по экологии и охране окружающей среды в профилактике экологических правонарушений, их полномочия, существующие проблемы и направления совершенствования деятельности. В статье освещена важность проводимых реформ в области обеспечения экологической безопасности, рационального использования природных ресурсов, охраны окружающей среды и предотвращения правонарушений. Также обоснована необходимость внедрения цифровых систем контроля, формирования базы экологических данных, расширения участия общественности и повышения экологической культуры населения с целью повышения эффективности профилактики правонарушений. Согласно результатам исследования, совершенствование деятельности государственных органов, работающих в экологической сфере, является важным для обеспечения

экологической безопасности, устойчивого развития и здорового образа жизни граждан Республики Узбекистан.

Ключевые слова: профилактики правонарушений, экологической безопасности, обеспечения, экологического контроля, экологической культуры, законодательства экологической сфере, развития.

Annotatsion: This article provides a detailed analysis of the role of the State Committee for Ecology and Environmental Protection in preventing environmental violations, their powers, existing problems, and directions for improving their activities. The article highlights the importance of ongoing reforms in ensuring ecological safety, rational use of natural resources, environmental protection, and prevention of violations. It also substantiates the necessity of implementing digital monitoring systems, creating an environmental data database, expanding public participation, and raising environmental awareness among the population to enhance the effectiveness of violation prevention. According to the research results, improving the activities of state bodies operating in the environmental sector is essential for ensuring ecological safety, sustainable development, and a healthy lifestyle for citizens of the Republic of Uzbekistan

Keywords: existing problems, analysis, environmental protection, crime prevention, environmental monitoring, accountability, offense prevention, public participation, population.

KIRISH

Bugungi globallashuv va sanoatlashuv jarayonlari natijasida atrof-muhitga antropogen ta'sirning keskin ortishi insoniyat oldida ekologik muammolarni hal qilishni eng dolzarb masalalardan biriga aylantirmoqda. Iqlim o'zgarishi, atmosferaning ifloslanishi, suv resurslarining tanqisligi, chiqindilar muammosi va biologik xilma-xillikning kamayishi — bu nafaqat ekologik, balki ijtimoiy-iqtisodiy xavfsizlikka ham bevosita ta'sir ko'rsatayotgan omillardir. Shu sababli ekologik muammolarning oldini olish, ularni boshqarish va ekologik huquqbuzarliklarning profilaktikasini kuchaytirish har bir davlat siyosatining ajralmas qismiga aylanmoqda.

O'zbekiston Respublikasida ham ekologik xavfsizlikni ta'minlash, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, fuqarolarning ekologik huquqlarini himoya qilish hamda barqaror rivojlanishga erishish borasida keng ko'lamli islohotlar olib borilmoqda. Mamlakatda “Yashil makon” umumxalq harakati, chiqindilarni boshqarish bo'yicha yangi dasturlar, havo va suv sifatini yaxshilash choralarining bosqichma-bosqich amalga oshirilayotgani bu boradagi siyosatning ustuvor yo'nalishini ko'rsatadi.

Mazkur islohotlar jarayonida Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi vazirligi (ilgari — Ekologiya va atrof muhitni muhofaza qilish davlat qo'mitasi) organlari muhim o'rin tutadi. Ular ekologik qonunchilikning ijrosini ta'minlash, tabiiy resurslardan foydalanishda qonuniylikni nazorat qilish, ekologik monitoringni tashkil etish va eng muhimi — ekologik huquqbuzarliklarning oldini olish bilan shug'ullanadi.

Ammo amaliyotda ekologik huquqbuzarliklar — noqonuniy daraxt kesish, chiqindilarni noqonuniy tashlash, suv va havoni ifloslantirish, yovvoyi hayvonlarni yo‘q qilish kabi holatlar hali ham uchrayib turibdi. Ushbu holatlar nafaqat ekologik tizimga, balki inson salomatligiga, milliy iqtisodiyotga va ijtimoiy barqarorlikka ham jiddiy zarar yetkazmoqda. Bu esa ekologiya sohasida faoliyat yurituvchi davlat organlarining ish uslublarini, nazorat mexanizmlarini va profilaktik faoliyatini yanada takomillashtirish zarurligini ko‘rsatadi.

Shu bois, ekologik huquqbuzarliklarning profilaktikasini kuchaytirish, ekologiya organlarining nazorat va boshqaruv tizimini modernizatsiya qilish, aholining ekologik madaniyatini oshirish hamda jamoatchilik nazoratini kengaytirish bugungi kunning eng muhim vazifalaridan hisoblanadi. Bunda ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish organlarining faoliyati nafaqat nazorat va jazo choralari bilan cheklanmasligi, balki ekologik xavfsizlikni ta‘minlashda ilg‘or texnologiyalar, raqamli boshqaruv tizimlari va xalqaro standartlarga asoslangan yondashuvlar bilan boyitilishi lozim.

Mazkur maqolada ekologik huquqbuzarliklar profilaktikasida Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo‘mitasi organlarining o‘rni, ularning faoliyatida mavjud muammolar, zamonaviy yondashuvlar hamda faoliyatni takomillashtirish yo‘nalishlari ilmiy asosda tahlil qilinadi.

So‘nggi yillarda O‘zbekiston Respublikasida ekologik xavfsizlikni ta‘minlash, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va ekologik huquqbuzarliklarning oldini olish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylandi. Mamlakatda ekologik barqarorlikni saqlash, iqlim o‘zgarishining salbiy oqibatlarini yumshatish hamda aholining ekologik farovonligini ta‘minlash maqsadida keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda.

Mazkur jarayonda Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o‘zgarishi vazirligi (ilgari — Ekologiya va atrof muhitni muhofaza qilish davlat qo‘mitasi) muhim o‘rin tutadi. Ushbu idora ekologik qonunchilikning ijrosini ta‘minlash, tabiiy resurslardan foydalanish ustidan nazorat o‘rnatish, ekologik monitoringni amalga oshirish, huquqbuzarliklarning oldini olish va jamoatchilikni ekologik jarayonlarga jalb etish bilan shug‘ullanadi.

Ekologik sohada sodir etilayotgan huquqbuzarliklar — noqonuniy daraxt kesish, chiqindilarni noqonuniy tashlash, suv va havoning ifloslanishi, yovvoyi hayvonlarni noqonuniy ovlash yoki yo‘q qilish kabi holatlar — tabiat muvozanatini buzibgina qolmay, inson salomatligi, iqtisodiy xavfsizlik va ijtimoiy barqarorlikka ham jiddiy zarar yetkazmoqda. Shu sababli mazkur organlarning faoliyatini takomillashtirish, ularning huquqbuzarliklar profilaktikasidagi rolini kuchaytirish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir.

Maqola O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligi, xalqaro tajriba, ilmiy tadqiqotlar va amaliy misollarga asoslanib yozilgan. Unda hamkorlikning zarurati, asosiy shakllari, muammolari, yechim yo‘llari va kelajakdagi rivojlanish istiqbollari tahlil qilinadi. Asosiy maqsad – profilaktika ishlarini yanada samarali va tizimli qilish uchun ilmiy-praktik takliflar berishdir. Maqola 4 ta bo‘limdan iborat bo‘lib, har bir bo‘lim mavzuning muayyan jihatini batafsil yoritadi, shu bilan birga umumiy rasmni saqlab qoladi

ASOSIY QISM

1. Ekologik huquqbuzarliklarning profilaktikasi: mohiyati va ahamiyati

Huquqbuzarliklar profilaktikasi — bu huquqbuzarliklarning sodir etilishiga olib keluvchi sabab va sharoitlarni aniqlash, ularni bartaraf etish va fuqarolarni qonuniy xulqqa yo‘naltirishga qaratilgan tizimli chora-tadbirlar majmuasidir. Ekologik sohada profilaktika quyidagi yo‘nalishlarda amalga oshiriladi:

- atrof-muhitni muhofaza qilish bo‘yicha aholiga tushuntirish ishlari olib borish;
- ishlab chiqarish korxonalarida ekologik xavfsizlikni ta‘minlash;
- chiqindilarni boshqarish, suv va havoni toza saqlash bo‘yicha monitoringni kuchaytirish;
- tabiiy resurslardan foydalanishda qonuniylikni ta‘minlash.

Profilaktika choralari nafaqat jazo choralarini qo‘llash bilan, balki huquqbuzarliklarning oldini olish va ekologik madaniyatni shakllantirish orqali amalga oshiriladi.

2. Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo‘mitasining o‘rni va vazifalari

Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo‘mitasi (bugungi kunda — vazirlik) faoliyatining asosiy yo‘nalishlari quyidagilardan iborat:

1. Davlat ekologik nazoratini amalga oshirish;
2. Ekologik qonunchilik ijrosini ta‘minlash;
3. Ekologik ekspertiza va monitoring tizimini yuritish;
4. Aholining ekologik madaniyatini oshirish;
5. Hududiy ekologik muammolarni hal etish bo‘yicha mahalliy organlar bilan hamkorlik qilish.

Mazkur vazifalar orqali ekologik xavfsizlikni ta‘minlashda davlatning boshqaruv salohiyati mustahkamlanadi.

3. Amaldagi tizimda mavjud muammolar

Hozirgi kunda ekologik huquqbuzarliklar profilaktikasida quyidagi muammolar mavjud:

- ekologik nazorat organlarining moddiy-texnik bazasi yetarli emas;
- raqamli axborot tizimlari to‘liq joriy etilmagan;
- aholi va jamoatchilikning ekologik jarayonlardagi ishtiroki sust;
- ekologik huquqbuzarliklar bo‘yicha ma‘lumot almashish tizimi to‘liq shakllanmagan;
- ayrim hollarda javobgarlik choralari huquqbuzarlik og‘irligiga mos emas.

Bu kamchiliklar davlat organlari faoliyatini takomillashtirish va innovatsion boshqaruv mexanizmlarini joriy etishni taqozo etadi.

4. Faoliyatni takomillashtirish bo‘yicha takliflar

Ekologik huquqbuzarliklar profilaktikasini kuchaytirish va qo‘mita faoliyatini takomillashtirish uchun quyidagi chora-tadbirlar muhim ahamiyatga ega:

1. Raqamli nazorat tizimini joriy etish. Sun‘iy yo‘ldosh kuzatuvlari, dronlar va GPS texnologiyalari yordamida noqonuniy chiqindi tashlash, daraxt kesish yoki suv ifloslanishini aniqlash imkonini beruvchi tizim yaratish.

2. Ekologik huquqbuzarliklar yagona elektron reyestrini tashkil etish. Bu ma'lumotlar bazasi barcha manfaatdor idoralar bilan integratsiya qilinishi lozim.

3. Jamoatchilik nazoratini kengaytirish. “Ekologik patrul” jamoalari, mobil ilovalar va “Ekologik qo‘ng‘iroq liniyasi” orqali fuqarolarning ekologik nazorat jarayoniga jalb etilishini kuchaytirish.

4. Ekologik ma'rifatni oshirish. Maktab, kollej va oliy ta'lim muassasalarida ekologik madaniyat va ekologik huquq asoslarini o'qitish, media orqali ekologik savodxonlikni rivojlantirish.

5. Huquqiy mexanizmlarni takomillashtirish. Ekologik jinoyatlar va ma'muriy huquqbuzarliklar uchun javobgarlikni og'irlashtirish, “ifloslantiruvchi to'laydi” tamoyilini amaliyotga joriy etish.

6. Xodimlar malakasini oshirish. Ekologiya organlari xodimlarini zamonaviy ekologik texnologiyalar, xalqaro ekologik standartlar va raqamli boshqaruv tizimlari bo'yicha muntazam o'qitish.

XULOSA

Ekologik xavfsizlik va atrof-muhitni muhofaza qilish masalalari zamonaviy davrda nafaqat milliy, balki global miqyosdagi eng muhim ijtimoiy-iqtisodiy muammolardan biriga aylanib bormoqda. Shu nuqtai nazardan, O'zbekiston Respublikasida ekologik siyosatni takomillashtirish, ekologik huquqbuzarliklarning oldini olish va profilaktika tizimini samarali yo'lga qo'yish davlatning ustuvor strategik yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo'mitasi organlari ushbu jarayonda markaziy o'rin tutib, ekologik qonunchilik ijrosini ta'minlash, ekologik monitoringni olib borish, huquqbuzarliklarni aniqlash va ularning oldini olish bo'yicha muhim vazifalarni bajaradi. Shu bilan birga, zamonaviy ekologik muammolar va inson faoliyatining tezkor rivojlanishi sharoitida ushbu organlarning faoliyati doimo takomillashtirib borilishi zarur.

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, quyidagi asosiy xulosalarni keltirish mumkin:

1. Ekologik huquqbuzarliklar profilaktikasining samaradorligi — ekologiya organlarining tizimli faoliyatiga, ularning texnik ta'minoti, kadrlar salohiyati va huquqiy mexanizmlarining mukammalligiga bevosita bog'liq. Shu sababli bu yo'nalishda davlat nazoratini raqamlashtirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish muhim ahamiyatga ega.

2. Profilaktika jarayonlarida jamoatchilik ishtirokini kengaytirish ekologik huquqbuzarliklarni kamaytirishning eng samarali usullaridan biridir. “Ekologik patrul”, “Yashil hudud” kabi ijtimoiy loyihalar orqali aholining ekologik faolligini oshirish natijasida fuqarolarning mas'uliyati va ekologik madaniyati yuksaladi.

3. Huquqiy baza va javobgarlik tizimini takomillashtirish zarur. Ekologik qonunbuzarliklar uchun javobgarlik choralari ularning oqibatiga mos bo'lishi, iqtisodiy rag'batlantirish va “ifloslantiruvchi to'laydi” tamoyili kengroq qo'llanilishi kerak.

4. Ekologik ta'lim va targ'ibot ishlarini kuchaytirish orqali fuqarolarda ekologik ong va mas'uliyatni shakllantirish, ayniqsa yoshlar orasida atrof-muhitni muhofaza qilishga nisbatan ongli munosabatni rivojlantirish lozim.

5. Xalqaro tajriba va hamkorlikni kengaytirish O‘zbekiston ekologik boshqaruv tizimini global standartlarga yaqinlashtiradi. Bunda xalqaro ekologik tashkilotlar, donor agentliklar va qo‘shni davlatlar bilan hamkorlikni kuchaytirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Umuman olganda, ekologik huquqbuzarliklar profilaktikasini kuchaytirish va Ekologiya hamda atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo‘mitasi organlarining faoliyatini takomillashtirish O‘zbekistonning ekologik xavfsizligini mustahkamlash, iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlash va aholining sog‘lom turmush tarzini kafolatlashga xizmat qiladi.

Kelgusida ekologik boshqaruv tizimini modernizatsiya qilish, ekologik nazoratni raqamlashtirish, ilmiy asoslangan qarorlar qabul qilish va ekologik ma‘rifatni jamiyatning barcha qatlamlariga singdirish orqali mamlakatimizda barqaror ekologik taraqqiyotga erishish imkoniyati yanada kengayadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.
2. Huquqbuzarliklar profilaktikasi to‘g‘risida”gi Qonun (2014 yil). (www.lex.uz)
3. “Ichki ishlar organlari to‘g‘risida”gi Qonun (2016 yil). (www.lex.uz)
4. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2017.
5. O‘zbekiston Respublikasining Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish to‘g‘risidagi Qonuni. – Toshkent, 2019.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlari va farmonlari: Ekologik xavfsizlik va tabiiy resurslardan foydalanish. – Toshkent, 2020.
7. Ekologik nazorat va monitoring asoslari / A. Qodirov, N. Yo‘ldoshev. – Toshkent: Fan, 2018.
8. Ekologik huquqbuzarliklarni oldini olish metodologiyasi / S. Rasulov. – Toshkent: Universitet nashriyoti, 2019.
9. Barqaror rivojlanish va ekologiya: ilmiy-analitik maqolalar to‘plami. – Toshkent, 2021.
10. Tabiatni muhofaza qilish va ekologik xavfsizlik / M. Karimov, L. Abduvaliyeva. – Toshkent: Fan, 2020.
11. Environmental Law and Policy in Central Asia / R. Smith, J. Brown. – London: Routledge, 2020.
12. Sustainable Development Goals and Environmental Protection / UN Publications, 2019.
13. O‘zbekiston Respublikasi Ekologiya va tabiiy resurslar agentligi rasmiy veb-sayti. – <https://eco.uz>
14. Global Environmental Outlook / United Nations Environment Programme, 2019.
15. Ekologik huquqbuzarliklar va ularning profilaktikasi: ilmiy maqolalar to‘plami / T. Islomov. – Toshkent, 2021.
16. Nature Conservation in Central Asia / A. Becker, 2018. – Berlin: Springer.
17. “Yashil iqtisodiyot va barqaror rivojlanish” ilmiy maqolalar to‘plami / Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti, 2020.
18. Chiqindilarni boshqarish va qayta ishlash texnologiyalari / F. Tursunov, D. Mahmudova. – Toshkent: Texnologiya, 2019.